

Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet
Katedra za zdravstvenu negu¹

Istorija medicine
History of medicine
UDK 929:61 Najtingejl F.

LIČNOST I DELO FLORENS NAJTINGEJL – TVORCA MODERNOG SESTRINSTVA I PIONIRA JAVNOG ZDRAVLJA

PERSONALITY AND WORK OF FLORENCE NIGHTINGALE – CREATOR OF MODERN NURSING AND PUBLIC HEALTH PIONEER

Dragana MILUTINOVIĆ, Sanja ŠUMONJA i Jovan MAKSIMOVIĆ¹

Sažetak – Baveći se sestrijskim pozivom, Florens Najtingejl radila je kao negovateljica, organizator, istraživač, reformator, pisac i učitelj. Pokretnost je iz aristokratske engleske porodice 19. veka i bila je veoma obrazovana. Znanje je smatrala načinom, a statistički metod sredstvom pomoću koga se otkrivaju zakoni sveta. Rad tokom Krimskog rata umnogome je obeležio njena dela i načinio je nacionalnim herojem, nakon čega život posvećuje reformama sestrijsstva i javnog zdravlja. Bolest koja ju je po povratku iz Krimskog rata vezala za postelju učinila je da pisanje postane njeno najjače oružje u borbi za ostvarivanje zadatih ciljeva i ideala. Najznačajnije delo „Beleške o sestrijsstvu” namenjuje ne samo medicinskim sestrama nego svim ženama. Otvarajući školu za medicinske sestre u Bolnici Svetog Tome 1860. godine, težila je obrazovanju i obuci medicinskih sestara. Potpuna i doživotna posvećenost pozivu usmeravala je sve njeno delovanje i doprinela razvoju ne samo sestrijsstva nego i statistike, epidemiologije, javnog zdravlja, društvenih nauka.

Ključne reči: Istorija sestrijsstva; Sestrijska uloga + istorija; Sestrijsstvo + istorija; Zdravstvena nega + istorija; Biostatistika + istorija; Reforma javnog zdravlja + istorija

Uvod

Florens Najtingejl (*Florence Nightingale*) zasigurno je jedna od najznačajnijih žena u istoriji sestrijsstva, medicine pa i društva uopšte (**Slika 1**). Baveći se sestrijskim pozivom, radila je kao negovateljica, organizator, istraživač, reformator, pisac i učitelj.

Cilj ovog rada je bio da prikaže Florens Najtingejl u svim njenim ulogama, ukazujući time i na svu složenost i višedimenzionalnost sestrijskog poziva.

Ličnost Florens Najtingejl

Florens Najtingejl rođena je 12. maja 1820. godine u italijanskom gradu Firenci, po kome je i dobila ime. Poreklom iz bogate engleske porodice, Florens je mogla da putuje i da se obrazuje, jer su tad jedino ćerke bogatih roditelja imale tu privilegiju [1]. Govorila je sedam jezika, a posebnu sklonost pokazivala je za matematiku i statistiku [1,2].

Bila je liberal i meritokrata, podržavala je slobodu govora i mišljenja i zagovarala versku toleranciju [1]. Verovala je u pravo žene da bira vrstu posla kojim želi da se bavi, da živi sama ili u bračnoj zajednici [1]. Iako se od nje očekivalo da se uda i bavi porodicom, kao što je to bilo uobičajeno za žene iz aristokratske engleske porodice 19. veka, ona to nikad nije učinila. Život je posvetila svom pozivu, smatrajući ga „pozivom u božju službu”. Boga je videla kao „savršenog tvorca” koji je stvorio svet i koji njime upravlja, dok ćovek, stićući znanje, može da otkriva i menja svet, postajući tako božji saradnik [1].

„Ono što je doprinelo širenju legende o Florens Najtingejl jeste njena povučenost, skriven, skoro tajanstven način na koji je radila”, rekao je jedan od

Slika 1. Florens Najtingejl, fotografija Vilijama Edvarda Kilberna 1856.

Fig. 1. *Florence Nightingale*, photo by William Edward Kilburn 1856.

tvoraca njene biografije [3]. Najtingejlova nikad nije nastupala u javnosti, često je skrivala ime, a ipak je znala da vrlo vešto pregovara s uticajnim ljudima, radeći na svojim reformama. „Znala je kad da ubeđuje lično, a kad da preti javno” [4].

Florens Najtingejl kao medicinska sestra – lider i organizator

Florens Najtingejl je još kao dete pokazivala interesovanje za sestrinstvo, negovala je rođake, posluhu, komšije i zajedno s majkom obilazila siromašne [4]. U šesnaestoj godini doživela je čudan osećaj koji je shvatila kao „poziv u božju službu” [3]. Nešto kasnije će taj „božji poziv” postati konkretna životna misija – sestrički poziv. Za sestrički posao tad nisu bile potrebne kvalifikacije. Bio je namenjen ženama iz radničke klase bez drugih mogućnosti za zaposlenje, a sestre je patio glas „žena koje puno piju i govore nepristojnim jezikom” [4]. Zato se njena porodica protivila želji da se bavi sestrinstvom. Ipak, ona je bila uporna u tim namerama. Putovanja na koja su je roditelji slali koristila je da obilazi bolnice i razgovara sa stručnjacima što su u njima radili [4]. U povratku s putovanja po Egiptu, tokom 1849/50. godine, Florens Najtingejl provela je dve nedelje u Ustanovi za đakonese u Kajzersvertu u Nemačkoj, gde joj je prvi put postalo jasno šta je značilo „poziv u božju službu” [4]. Iako iskustvo rada u Kajzersvertu nije smatrala plodnim u pogledu stručne obuke, ono ju je naučilo redu i disciplini koji moraju vladati u jednoj zdravstvenoj ustanovi [4]. To iskustvo iskoristila je na svom prvom radnom mestu kao medicinska sestra – mestu upravnika Ustanove za bolesne gospođe. Tu je radila od 1853. pa do odlaska u Krimski rat 1854. godine [4].

Upravo je rad tokom Krimskog rata u najvećoj meri obeležio delo Florens Najtingejl te od nje načinio nacionalnog heroja. Najtingejlova je 1854. godine pozvana da s grupom medicinskih sestara ode u Skadar, gde je bila oformljena bolnica za lečenje ranjenih i bolesnih vojnika. Upravo u toj vojnoj bolnici pokazala je organizacione sposobnosti, reformatorsku hrabrost i instinkt istinskog lidera. Čim je stigla, načinila je snimak stanja prikupljajući podatke o sanitarnim uslovima. Na osnovu tih podataka pretpostavila je da su veoma loši sanitarni uslovi (nedostatak svežeg vazduha, nečistoća i prenatrpanost bolesnika) uzrok veoma visoke stope mortaliteta vojnika od 42,7% [5]. Potom je načinila plan za promenu takvog stanja: obezbedila je čistu odeću i postelju, odgovarajuću hranu, odredila prostor koji svaki krevet treba da zauzima, kao i rastojanje između kreveta [5]. Osim toga, i sama je previjala rane, pomagala pri obavljanju amputacija, noću obilazila bolesnike, obezbedila vojnicima prostor za čitanje i razonodu odvrćući ih tako od konzumiranja alkohola [4]. Rezultat promena koje je sprovela zajedno sa saradnicama bio je neverovatno – sniženje stope mortaliteta vojnika sa 42,7% na 2,2% [5].

U toku rata i sama je obolela od krimske groznice, jednog oblika tifusa, a pretpostavlja se da se kući vratila s hroničnom formom bruceloze [4]. Verovatno je zato najveći deo života posle Krimskog rata provela vezana za postelju. Ipak je nastavila s misijom.

Sposobnost za rukovođenje i organizovanje Najtingejlova je posebno pokazala načinom na koji se brinula o rođacima, komšijama, kao i radnicima zaposlenim na njihovim imanjima. Naime, porodica Najtingejl je imala više imanja na kojima je boravila u različitim periodima godine. Zbog toga, ali i zbog svog zdravstvenog stanja posle Krimskog rata, Najtingejlova više nije bila u mogućnosti da bude pri ruci svima i u svako vreme. I pored toga, veoma uspešno je organizovala posete lekara onima kojima je bila potrebna medicinska pomoć. Pritom se putem pisama s njima konsultovala o stanju, potrebama i lečenju svakog bolesnika [2]. „Onaj ko je odgovoran za nešto mora uvek imati na umu jedno: ne kako da ja uradim sve kako treba, nego kako da sve bude urađeno kako treba kad ja nisam tu”, napisala je Najtingejlova u svojem „Beleškama o sestrinstvu” [6].

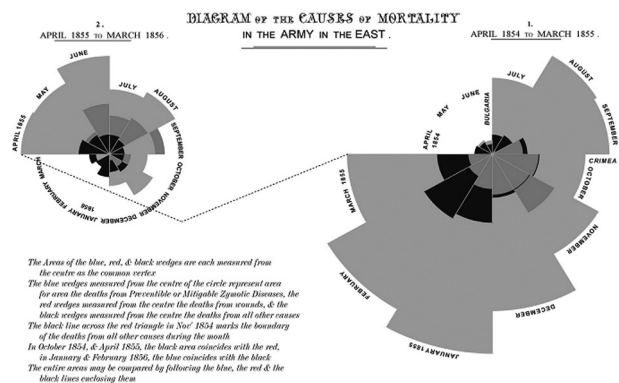
Za Florens Najtingejl sestrički poziv nije bio posao s radnim vremenom – ona je u svakom trenutku bila medicinska sestra. Sama je negovala članove najbliže porodice, majku i sestru, sve do kraja njihovog života, prihvatajući, kao ćerka i sestra, odgovornost za njihovo zdravlje [2].

Opravdano je nazvana pionir modernog sestrinstva. Od posla lišenog društvenog ugleda, za koji nisu bile potrebne nikakve kvalifikacije, načinila je uvaženu profesiju zasnovanu na znanju i veštinama. Neka od pravila i metoda rada koje je uspostavila pre više od jednog veka i danas se koriste: obilaženje bolesnika noću, dokumentovanje svih podataka relevantnih za stanje bolesnika, praćenje ishoda u vezi sa bolesnikom, ali i norme građenja i uređivanja bolnica itd.

Ipak, protivila se predlogu za priznavanje sestrinstva kao profesije, kasnih osamdesetih godina 19. veka, jer je smatrala kako medicinske sestre nisu dovoljno obrazovane da bi njihov rad bio priznat kao profesija. Smatrala je da sestrinstvo može da postane profesija jedino kroz profesionalnu edukaciju [7]. Postojali su i drugi razlozi njenog protivljenja profesionalizaciji sestrinstva: težnja onih koji su zagovarali profesionalizaciju da bi žene iz radničke klase isključili iz sestričkog rada (smatrala je da su upravo među njima najkompetentnije sestre), želja da medicinske sestre stave pod potpunu kontrolu lekara itd. [7].

Florens Najtingejl kao istraživač i statističar

Florens Najtingejl je nastojala da svaki problem ispita i svaki argument potkrepi statističkom analizom. Statistički metod smatrala je ključnim u otkrivanju sveta. Po Najtingejlovoj, „glavni cilj statistike nije da informiše vlast o tome koliko je ljudi umrlo, nego da omogući promptno preduzimanje mera za sprečavanje daljeg obolevanja i umiranja” [8]. Inspiraciju je nalazila u radu belgijskog statističara *Adol-*

Slika 2. Dijagram uzroka smrtnosti vojnika na Istoku: Prikaz Florens Najtingejl

Fig. 2. Diagram of the causes of mortality in the army in the East: review given by Florence Nightingale

pha Queteleta [1]. Postoje brojni statistički radovi sastavljeni u obliku izveštaja koji pokazuju kako je ona otkrivala uzroke problema i kako ih je koristila u svrhu argumentovanja svojih pretpostavki. Ono što se danas naziva „medicina zasnovana na dokazima” počiva upravo na tome.

Posle Krimskog rata 1856. godine, Florens je želela da se detaljno ispituju sanitarni uslovi među britanskom vojskom na Istoku s ciljem da se katastrofa kakvu je ona zatekla u Skadru nikad ne ponovi. Uspela je da dobije kraljičinu dozvolu za osnivanje Kraljevske komisije koja je dobila taj zadatak [3]. S uglednim zdravstvenim statističarom Vilijamom Farom, u to vreme načelnikom Odeljenja za statistiku Generalnog registra za Englesku i Vels, Najtingejl je prikupljala podatke o sanitarnim uslovima u vojsci. Rezultate je prikazivala na grafikoni- ma u obliku pite (**Slika 2**), koje je sama sačinila [3]. Ishod tog rada bio je izveštaj nazvan „Beleške o zdravlju, efikasnosti i bolničkoj administraciji u britanskoj vojsci”, koji se smatra njenim najboljim statističkim delom [9]. Najtingejl i Far nastavili su saradnju i posle pisanja tog izveštaja. Ona je njemu davala podatke o zdravstvenom stanju britanskih vojnika, a on je njoj prenosio statističko znanje i podatke o zdravlju civilnog stanovništva [9].

U svojim „Beleškama o bolnicama” naglasila je potrebu za uvođenjem jedinstvene bolničke statistike kako bi se moglo upoređivati, pratiti i razumeti kretanje bolesti i umiranja u različitim bolnicama [9].

Kad je nakon šest godina rada zatvoreno porodište i škola za babice u Kraljevskoj univerzitetskoj bolnici zbog visoke stope mortaliteta žena i dece nakon porođaja, Florens Najtingejl je htela da utvrdi razlog te epidemije. Prikupila je detaljne podatke, statistički ih analizirala te je, iako nije izvela pravi zaključak o uzroku puerperalne groznice, napisala uputstvo nazvano „Uvodne beleške o ustanovama za babinjare” za izgradnju, organizaciju i vođenje porodišta i u okviru njega škole za babice [1].

I u radu na reformi javnog zdravlja u Indiji koristila je statističke metode kako bi potkrepila svoje argumente. Kako sama nije mogla biti u Indiji, od nadležnih tražila je nedeljne izveštaje o stopama obolevanja od za-

raznih ali i svih drugih bolesti, stopama letaliteta za svaku bolest, ukupnom broju primljenih u bolnice itd. [8]. Rezultat je bio izveštaj koji je pokazao da su veoma loši uslovi života i organizacija zdravstvene službe u Indiji odgovorni za hiljade izgubljenih života [8].

Konačno, 1858. godine, Florens Najtingejl je zvanično postala član Londonskog društva statističara [9].

Florens Najtingejl kao reformator

Ono što je Florens Najtingejl činilo reformatorom bila je njena sposobnost da uoči problem, teži k promena, kao i činjenica da je bila ispred svoga vremena. Još sredinom 19. veka, kad se smatralo da je bolest božja kazna za učinjene grehe, Florens Najtingejl zalagala se za ono što se danas naziva holističkim pristupom zdravlju. Tako je, ističući uticaj faktora sredine i ishrane na zdravlje, insistirala na prevenciji bolesti, odnosno na očuvanju zdravlja uklanjanjem faktora koji ga narušavaju. Za Florens Najtingejl biti zdrav nije značilo samo biti dobro nego i biti u mogućnosti korišćenja svih svojih moći [10]. Bolest je videla kao reparativan proces, nastojanje prirode da izleči organizam [6]. Protivila se teoriji o zarazi (shvatanju da se bolest prenosi direktnim kontaktom s bolesnikom) kao uzroku bolesti, jer je ta teorija podrazumevala izolaciju obolelih, a zalagala se za rigorozno uklanjanje nečistoće u svim vidovima kako bi se sprečilo širenje bolesti [11].

Od povratka iz Krimskog rata pa do kraja života, iako većinom vezana za postelju, Florens Najtingejl radila je na reformama sestrištva i javnog zdravlja. Njeni saveti poslužili su za reformu sestriinske službe u vojsci, kao i za izgradnju bolnica širom sveta [12]. Težila je da uvede profesionalno sestrištvo u bolnice te je otvorila školu za medicinske sestre pri Bolnici Svetog Tome 1860. godine. Međutim, bolnice nisu bile jedina mesta u koja je težila da uvede profesionalno sestrištvo. Ambulante popravnih domova predstavljale su veliki javni zdravstveni problem tog vremena. Naime, u njima su na jednom mestu zbrinjavali siromašne, nezaposlene, invalide rada i osobe s fizičkim ili mentalnim oštećenjima. Osim loših higijensko-sanitarnih uslova, problem u tim ustanovama bio je i nepostojanje profesionalne medicinske službe. Sve to navelo je Najtingejllovu da započne borbu za reformu tih ustanova, odnosno promenu tadašnjeg zakona o siromašnima. U osnovi njenog predloga bilo je, pre svega, odvajanje bolesnih od zdravih i dece od odraslih, a potom i uvođenje obučениh medicinskih sestara u te ustanove. Rezultat dugotrajne borbe bio je nov zakon o siromašnima, donet 1868. godine, koji je podrazumevao znatno poboljšanje uslova u tim ustanovama: odvajanje bolesnih od zdravih, povećanje prostora za svakog bolesnika, odvajanje dece u posebne škole itd. Prve obučene medicinske sestre počele su s radom u popravnom domu u Liverpulu 1864/65. godine, a potom i u ostalim gradovima širom Velike Britanije [13].

Uočivši veoma visoku stopu mortaliteta među britanskim vojnicima u Indiji, Florens Najtingejl nastojala je da integrišući fizičke (higijensko-sanitarne, lokalne geografske, klimatske) i socijalne faktore (ishranu,

fizičku aktivnost), poboljša uslove u kojima oni borave [8]. Mere koje je predložila znatno su snizile stopu mortaliteta britanskih vojnika, te su one ubrzo proširene i na civilno stanovništvo širom Indije [8].

Florens Najtingejl bavila se i problemima sa zdravljem domorodačke dece, lokalnog stanovništva, kao i problemima s prostitucijom u pogledu prenošenja polnih bolesti [1,14].

Osnov svake reforme Florens Najtingejl činila je statistička analiza stanja, sistemski pristup i formiranje javnog mnjenja.

Florens Najtingejl kao pisac

Sabrana dela Florens Najtingejl, objavljena 2001. godine, objedinjuju oko 15 000 pisama, korespondenciju, izveštaje i beleške. Bolest koja ju je po povratku iz Krimskog rata vezala za postelju učinila je da joj pisanje postane najjače oružje u borbi za ostvarivanje ciljeva i ideala. Napisala je brojna pisma državicima, političarima, mnoge novinske i stručne članke. Mnogobrojni statistički izveštaji predstavljali su glavni argument kojim je potkrepljivala svoje ideje. Pisala je ne samo o struci nego i o duhovnosti, teologiji, društvu, politici, putovanjima. U prvom, za života neobjavljenom delu „Predlozi za razmišljanje”, napisanom 1852. godine, izložila je svoje poglede na društvo, religiju i filozofiju [4].

„Beleške o sestrinstvu”, objavljene 1860. godine, Florens Najtingejl nije namenila samo medicinskim sestrama nego svim ženama, a posebno ženama iz radničke klase. Smatrala je da svaka žena u životu, pre ili kasnije, dođe u priliku da odgovara za nečije zdravlje, te da zbog toga treba da zna kako da očuva i unapredi svoje zdravlje i zdravlje bližnjih [6].

„Beleške o bolnicama” predstavljaju uputstva za izgradnju i uređenje bolnica, a koristila su se pri izgradnji bolnica širom sveta. Florens Najtingejl smatrala je da bolnice nisu najbolja mesta za bolesne i siromašne, da u njima treba zbrinjavati samo ozbiljne hirurške slučajeve te da i njih treba zadržavati što je moguće kraće [12].

Florens Najtingejl kao učitelj

Sredinom 19. veka u bolnicama su radile „medicinske sestre” bez formalne obuke, koje su učile uz lekare i iz iskustva [15]. Florens je sestrinstvo smatrala nezavisnom zdravstvenom profesijom sa specifičnom funkcijom nege bolesnika, različitom od medicine, koja zahteva posebnu obuku [16]. Nastojeći da obrazuje i obuči medicinske sestre, 1860. godine osnovala je školu pri Bolnici Svetog Tome. Školu su mogle da upišu devojke s navršene 23 godine, a obu-

Slika 3. Florens Najtingejl i Hari Verni s učenicama u Školi Svetog Tome

Fig. 3. Florence Nightingale and Harry Verney at school St. Thomas with nurse probationers

ka je trajala godinu dana odnosno dve godine za one koje će podučavati nove generacije medicinskih sestara (Slika 3).

Dominantan oblik nastave bio je praktični rad, jer je Florens Najtingejl smatrala da se o nezi bolesnika najbolje uči uz bolesničku postelju. Knjige i predavanja bili su samo dopuna onome što se nauči prilikom praktičnog rada. Učenice su bile obavezne da vode dnevnik prakse, pohađaju nastavu i neku od vannastavnih aktivnosti. Iako sama nije izvodila praktičnu nastavu, Florens Najtingejl odabirala je kandidatkinje za upis u školu, pregledala je njihove dnevnik prakse, a jednom godišnje i razgovarala sa svakom učenicom. Po završetku školovanja pisala im je preporuke za zaposlenje, te je pratila rad i napredovanje svake učenice tokom i posle školovanja. Ona je bila bliska sa svojim učenicama i saradnicama, brinula se o njihovom zdravlju, pružala im finansijsku i, po potrebi, svaku drugu podršku [16].

Da li smo i koliko smo danas blizu ideala medicinske sestre i sestrinstva Florens Najtingejl? Rečima Florens Najtingejl: „Za nas koji se bavimo sestrinstvom, ako sestrinstvo ne unapređujemo svake godine, meseca i dana, mi ne napređujemo, nego idemo unazad” [17].

Zaključak

Florens Najtingejl dala je jedinstven doprinos razvoju ne samo sestrinstva nego i statistike, epidemiologije, javnog zdravlja, društvenih nauka. Potpuna i doživotna posvećenost pozivu usmeravala je sve njeno delovanje. Prema njenom shvatanju, medicinska sestra je, pre svega, dobra žena koju odlikuje samopožrtvovanje, posvećenost dužnosti, ljubav prema pozivu, hrabrost vojnika, nežnost majke i zainteresovanost za posao, još je i osećajna za pacijenta, razborita kad to slučaj zahteva i praktično obučena za lečenje i negu.

Literatura

1. McDonald L. Nightingale on women. In: Florence Nightingale on women, medicine, midwifery and prostitution. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 8. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2005. p. 15-110.

2. MacQueen JS. Florence Nightingale's nursing practice. Nurs Hist Rev 2007;15:29-49.

3. Cook. ET. The life of Florence Nightingale. London: Macmillan; 1913.

4. McDonald L. Florence Nightingale: an outline of Florence Nightingale's life. In: Florence Nightingale: an introduction to her life and family. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 1. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2001. p. 15-52.
5. Miracle AV. The life and impact of Florence Nightingale. *Dimens Crit Care Nurs* 2008;27:21-3.
6. Nightingale F. Notes on nursing: what is it and what it is not. New York: D. Appleton and Company; 1860.
7. Helmstadter C. Florence Nightingale's opposition to state registration of nurses. *Nurs Hist Rev* 2007;15:155-66.
8. Hays CJ. Florence Nightingale and the India sanitary reforms. *Public Health Nurs* 1989;3:152-4.
9. Kudzma CE. Florence Nightingale and healthcare reform. *Nurs Sci Q* 2006;19(1):61-4.
10. McDonald L. Sick-nursing and health-nursing. In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 6. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2004. p. 203-22.
11. McDonald L. Public health issues, rural health and Nightingale's "Caseload". In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 6. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2004. p. 509-623.
12. McDonald L. Public health care as a system. In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 6. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2004. p. 6-12.
13. McDonald L. The reform of workhouse infirmaries. In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 6. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2004. p. 223-490.
14. McDonald L. Colonial sanitary statistics and aboriginal depopulation. In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 6. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2004. p. 163-8.
15. Maksimović J. Razvoj babičke službe u Vojvodini. *Med Pregl*. 2003;56(7-8):385-8.
16. McDonald L. Nightingale's nursing: an introduction. In: Florence Nightingale on public health care. Collected works of Florence Nightingale. Vol. 12. Ontario: Wilfrid Laurier University Press; 2009. p. 2-12.
17. Ulrich BT. Continuing education. Still so much to do: the legacy of Florence Nightingale: "Still so much to do". *Nurse Week* 1999;12(25):10-2.

Summary

Introduction

Through her „calling to service”, Florence Nightingale worked as a nurse, manager, researcher, reformer, writer and teacher. The aim of this study is to present Florence Nightingale in all these roles, pointing out all complexity and multidimensionality of nursing profession.

Personality and Work of Florence Nightingale

Having come from an aristocratic English family, Florence Nightingale was very educated. She considered knowledge as a way, and statistical method as an instrument for discovering the rules of the world. Her work during the Crimean War was one of her most important deeds and made her a national hero. After the war, she devoted herself to reforming nursing and public health in Britain and in

Key words: History of Nursing; Nurse's Role + history; Nursing + history; Public Health Nursing + history; Biostatistics + history; Health Care Reform + history

Rad je primljen 24. VI 2011.

Prihvaćen za štampu 28. VIII 2011.

BIBLID.0025-8105:(2012):LXV:5-6:263-267.

the world. Since she was bedbound after the Crimean War due to her illness, writing became the most powerful tool she had in achieving her goals. Florence Nightingale wrote many letters to politicians and statesmen, many newspaper and scientific articles. One of her greatest works "Notes on Nursing" was not written only for nurses, but for all women. By founding Nursing school at St. Thomas Hospital in 1860 she aspired to train and educate nurses.

Conclusion

Her complete and lifelong devotion to the „calling” directed all her activities, contributions and achievements, not only towards nursing but also towards statistics, epidemiology, public health and social sciences.